

УДК 811.112.2'37
DOI <https://doi.org/10.32782/fohium/2024.4.36>

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ПОРІВНЯННЯ В НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Леся Овсієнко

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри німецької філології*

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID ID 0000-0001-6503-7398

Web of Science Researcher ID: ABC-2699-2020

lesichkameta@vu.cdu.edu.ua

Вероніка Ганєчко

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології*

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID ID 0000-0001-8131-2257

v.ganechko@ukr.net

Ключові слова: *фразеологічна
одиниця, порівняння, оцінка,
компаративна фразеологічна
одиниця.*

У статті розглянуто особливості вираження порівняння у структурі німецьких фразеологізмів. У процесі проведення дослідження було встановлено, що фразеологічні одиниці характеризуються великою семантичною, структурною і функціональною різноманітністю. Дослідження компонента порівняння у структурі оцінних фразеологізмів та особливостей оцінки в цілому проводяться в лінгвістиці переважно на лексичному рівні. Тому дослідження оцінки на рівні фразеології є особливо актуальними. Складність лінгвістичної природи порівнянь зумовила появу різних, часто суперечливих думок щодо її структури. Актуальним для сьогодення є питання стосовно визначення лінгвістичного статусу категорії порівняння, з'ясування його синтаксичної природи в узвичаєних традиціях граматичних поняттях і термінах. За допомогою мови людина не тільки виражає думки, але також передає свої почуття і волю. Тому, крім основного, предметно-логічного значення, слово може мати також і додаткове емоційне значення. При цьому варто зазначити, що емоційне значення тісно пов'язане з суб'єктно-оцінною характеристикою слова.

FEATURES OF THE EXPRESSION OF COMPARISON IN GERMAN PHRASEOLOGY

Lesia Ovsiienko

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the German Philology Department
The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy*

Veronika Haniechko

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the German Philology Department
The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy*

Key words: *phraseological unit, comparison, evaluation, comparative phraseological unit.*

The article examines the peculiarities of the expression of comparison in the structure of German phraseological units. In the course of the research, it was established that phraseological units are characterized by great semantic, structural and functional diversity. Studies of the comparison component in the structure of evaluative phraseology and features of evaluation in general are conducted in linguistics mainly at the lexical level. That is why evaluation studies at the level of phraseology are particularly relevant. The complexity of the linguistic nature of comparisons led to the appearance of different, often contradictory opinions about its structure. The question of determining the linguistic status of the category of comparison, clarifying its syntactic nature in the grammatical concepts and terms used by tradition is relevant for today. With the help of language, a person not only expresses thoughts, but also conveys his feelings and will. Therefore, in addition to the main objective-logical meaning, the word can also have an additional emotional meaning. At the same time, it is worth noting that the emotional meaning is closely related to the subject-evaluative characteristic of the word.

Вступ. Проблема дослідження компаративних фразеологізмів вивчена недостатньою мірою. Довгий час компаративні фразеологічні одиниці залишались поза увагою вітчизняних і німецьких мовознавців. Головним чином вони згадувались у загальному складі ФО як мовленнєві кліше. У дослідженнях зі стилістики їм приділялось значно більше уваги, оскільки фразеологічні порівняння є одним із виразних засобів мови. Проблема відокремлення усталених порівнянь із загального фразеологічного складу німецької мови була вперше вирішена завдяки працям видатних лінгвістів ХХ-го століття (Н. Burger, W. Fleischer та інші). Дослідження структурних, семантичних і стилістичних властивостей порівняльних ФО, а також їх функціонуванню в мовленні присвячено низку монографічних і дисертаційних досліджень у німецькій (З.А. Божеєва, В.Я. Михайлов), українській (М.Ф. Алефіренко, А.М. Найда) та інших мовах (Алефіренко, 1987). Вираження категорії компаративності у фразеологічних одиницях німецької мови передбачає різні засоби конкретної формальної конструкції, оскільки структура компаративних фразеологізмів, що є граматико-семантичним поняттям, виражається різними

мовними засобами які можна співвіднести з рівнями мови: по-перше, граматичним (який включає морфологічний та синтаксичний підрівні, що взаємодіють між собою); по-друге, лексичним. Вивчення фразеології як підсистеми мови передбачає поглиблену розробку як загальних, так і спеціальних питань, зокрема проблеми значення фразеологічної одиниці, її відображення у лексикографії, а також функціонування фразеологічних одиниць у сучасній літературній мові. У структурі фразеологізмів представлено оцінний компонент, що тлумачиться лінгвістами як позитивна або негативна оцінка, яка міститься в значенні слова і виражається імпліцитно (мовними засобами) або експліцитно, відображаючись в семантичній структурі фразеологізмів у формі оцінного компонента (Овсієнко, 2015). Незважаючи на велику кількість різноаспектних досліджень порівняльних фразеологізмів, на сьогодні відсутні розвідки, присвячені аналізу компаративних фразеологізмів у структурі оцінних фразеологізмів на матеріалі сучасного фразеологічного словника німецької мови. Необхідність виявлення та аналізу порівняльних фразеологічних одиниць, репрезентованих у сучасному фразеологічному словнику

німецької мови зумовлює також **актуальність дослідження**.

Мета статті – проаналізувати особливості вираження порівняння у структурі німецьких фразеологізмів у сучасній німецькій мові.

Відповідно до мети поставлено такі завдання:

- охарактеризувати компонент порівняння у структурі оцінних фразеологізмів;
- виокремити та проаналізувати фразеологізми з компонентом порівняння;
- визначити роль оцінного компонента у структурі фразеологічних одиниць сучасної німецької мови.

З метою розв'язання поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**: *описовий*, за допомогою якого здійснена класифікація оцінних фразеологізмів з компонентом порівняння у їх структурі, *метод семно-компонентного аналізу*, застосований під час виділення оцінних значень фразеологізмів і дослідження перебудови їхньої семантичної структури при створенні фразеологічних одиниць, *метод семантичної ідентифікації фразеологізмів*, що дозволив охарактеризувати семантичну структуру та ідеографічний аспект фразеологізмів, а також було застосовано *дескриптивний, дистрибутивний, контекстно-семантичний аналізи* для опису структурно-семантичних особливостей аналізованих одиниць.

Результати. Мовними засобами реалізації категорії компаративності в німецькій мові можна вважати синтаксичні та комбінаторні, серед яких особливо виділяється синтаксичний засіб експлікації цієї категорії за допомогою сполучників *wie, als*. Випадки, коли неможливо віднести засоби експлікації компаративності до одного з цих рівнів, спонукають до виділення ще однієї групи – комбінаторних засобів. До синтаксичних засобів вираження порівняння відносимо такі, у яких компаративація здійснюється за допомогою порівняльних сполучників *wie* або *als*. При чому вживається переважно сполучник *wie* (*als* – рідше), оскільки функція порівняння виявляється у цьому сполучнику з формально-граматичної точки зору максимально яскравою і не ускладнюється модальними співзначеннями. З компаративно-семантичної точки зору це пояснюється тим, що загальнонаціональна мова, просіюючи безліч мовленнєвих компаративних утворень, запозичує ті варіанти, які відображають найреальніші та найпростіші відношення предметів і явищ навколишнього світу.

Морфологічні засоби не є актуальними для компаративних фразеологічних одиниць (КФО) німецької мови, оскільки порівняння виражається прикметниками у вищому або найвищому ступені без підтримки якої-небудь компаративної групи.

Те ж стосується і лексичного засобу, позаяк порівняння виражається самою семантикою слова, і лише прикметникам притаманна властивість утворювати лексичні засоби реалізації категорії порівняння.

Існує декілька напрямів дослідження порівняння у фразеології. По-перше, це його функціонування на різних рівнях: системно-мовному – індивідуально-авторському та універсально-етнічному (Мойсеєнко, 2013: 125). По-друге, це встановлення пізнавально-репрезентативних функцій. Варто відрізнити порівняння предметно-логічного типу від образного, що експресивно маркується в художньому тексті. Образне порівняння взагалі виключає будь-які якості об'єктів, крім однієї, спільної для них.

Порівняння, як стилістичний засіб полягає в уподібненні двох об'єктів дійсності, що належать до різних класів. Порівняння, будучи двочленним субстратом, виникає в результаті когнітивної операції при зіставленні двох об'єктів та відношень між ними. Об'єкти, що порівнюються, не є повністю ідентичними, вони лише чимось нагадують один одного. Констатація їх часткової тотожності призводять до їх нового сприйняття.

В структурі порівняння, як процесі, можна виокремити такі елементи:

1. Об'єкт, який порівнюється.
2. Об'єкт, з яким порівнюється перший об'єкт.
3. Підстава для порівняння – якість, за якою порівнюються два об'єкти.
4. Висновок із порівняння (Мойсеєнко, 2013: 160).

При порівнянні в компаративні відношення вступають два об'єкти, якими можуть бути одиничні речі та явища, сукупність (класи), загальні поняття, уявлення та сприйняття (Овсієнко, 2021).

За синтаксичною будовою серед компаративних порівнянь можа виділити такі основні структури:

- 1) **Adj + Konj +S**, (прикметник, порівняльний сполучник *wie*, та іменник):
 - *gesund wie ein Bär* – здоровий як бик (НУФС, Т1, 1981: 75);
 - *mager wie ein Stockfisch* – худий, сухий як тараня (НУФС, Т2, 1981: 225);
 - *plump wie ein Bär* – незграбний як ведмідь (НУФС, Т1, 1981: 75);
 - *dürr wie eine Hopfenstange* – худий як скріпка (НУФС, Т1, 1981: 348);
 - *naß wie eine Kirchenmaus* – мокрий як курка (НУФС, Т1, 1981: 381);
 - *schlank wie die Pinie* – стрункий як тополя (НУФС, Т2, 1981: 108);
 - *fleißig wie eine Biene* – старанний мов бджілка (НУФС, Т1, 1981: 101);

– *stur wie ein Bock* – упертий як осел (НУФС, Т1, 1981: 114);

– *grob wie Bohnenstroh* – грубий, неотесаний (НУФС, Т1, 1981: 117);

– *dumm wie Bohnenstroh* – дурний як пень (НУФС, Т1, 1981: 117);

2) **V + Konj + S**, (дієслово, порівняльні сполучники *wie, als* та іменник):

– *singen wie eine Heidelerche* – заливатися соловейком (НУФС, Т1, 1981: 319);

– *leben wie Mäuse in der Speckseite* – кататися як сир в маслі (НУФС, Т2, 1981: 48);

– *schwimmen wie eine bleierne Ente* – плавати як сокира (НУФС, Т1, 1981: 179);

– *besah als Gott den Schaden* – коли подивилися, що ж там трапилось (НУФС, Т1, 1981: 276);

– *schlafen wie ein Bär* – спати без задніх ніг (НУФС, Т1, 1981: 75);

– *klappt wie der Montag auf den Sonntag* – іде як за розкладом (НУФС, Т2, 1981: 57);

– *hinstellen jemanden als Muster* – бути прикладом (НУФС, Т2, 1981: 64);

– *einschlagen wie eine Bombe* – розірватися як бомба (НУФС, Т1, 1981: 117);

– *passen wie der Igel zum Handtuch* – пристало як корові сідло (НУФС, Т1, 1981: 357);

– *schwätzen wie eine Elster* – торохтіти як сорока (НУФС, Т1, 1981: 177).

3) **S + Konj + S**, (іменник, порівняльні сполучники *wie, als* та іменник):

– *Ohren wie ein Luchs haben* – мати дуже гострий слух (НУФС, Т2, 1981: 32);

– *Geld wie Heu haben* – грошей хоч греблю гати (НУФС, Т1, 1981: 252);

– *mehr Angst als Vaterlandsliebe haben* – бути дуже боягузливим (НУФС, Т1, 1981: 33);

– *mehr Schulden als Haare auf dem Kopf haben* – у боргах, як у пен'яхах (НУФС, Т1, 1981: 290);

– *besser der Spatz in der Hand als die Taube auf dem Dachs* – краще синиця в руці чим журавель в небі (НУФС, Т1, 1981: 202);

– *besser ein Lappen als ein Loch* – краще щось як нічого (НУФС, Т2, 1981: 10);

– *das Maul aufreißen wie einen Scheunentor* – говорити грубоючі, горлати (НУФС, Т2, 1981: 46);

– *Mehr Glück als Verstand haben* – дурням щастить (НУФС, Т1, 1981: 273);

– *Besser heute ein Ei, als morgen ein Küchlein* – краще нині горобець, ніж завтра голубець (НУФС, Т1 1981: 166).

4) окрему групу становлять речення:

– *es gießt wie mit Kübeln* – дощ лє як з відра (НУФС, Т1, 1981: 269);

– *Augen machen wie ein abgestochenes Kalb* – вирячати очі (НУФС, Т1, 1981: 56);

– *das geht wie's Brezelbacken* – справа йде дуже швидко, як по маслу (НУФС, Т1, 1981: 122);

– *es geht über meinen Etat* – це мені не по кишені (НУФС, Т1, 1981: 188);

– *man weiß nie wie man mit ihm dran ist* – ніколи не знаєш, що від нього можна очікувати (НУФС, Т1, 1981: 152);

– *Er lügt wie gedrugt* – бреше наче пише (НУФС, Т1, 1981: 244).

– *Das Hemd ist mir näher als der Rock* – своя сорочка ближча до тіла (НУФС, Т1, 1981: 322).

– *Es ist so dümmel als die Polizei erlaubt* – такий дурний, що аж світиться (НУФС, Т1, 1981: 198).

– *Ein guter Namen ist mehr Wert als Reichtum* – добра слава краще багатства (НУФС, Т2, 1981: 70);

Серед досліджуваних фразеологізмів найбільш поширеною синтаксичною структурою є дієслово + порівняльний сполучник *wie, als* + іменник, яка складає 55,6% усіх КФО. Отримані результати представлені нами в таблиці 1

Таблиця 1

Структура німецьких КФО

Синтаксична структура	Об'єктивна кількість	%
Речення	117	23,4
Adj + Konj + S	65	13
V + Konj + S	278	55,6
S + Konj + S	40	7,36
Разом	500	100

Результати нашого дослідження демонструють, що у ролі компонентів для порівняння частіше виступають конкретні іменники:

– *wie auf Nadeln sitzen* – сидіти як на голках (НУФС, Т2, 1981: 68);

– *sich benehmen wie der Vogelstrauß* – ховати голову як страус (НУФС, Т2, 1981: 227);

– *nichts als Haut und Knochen* – шкіра та кістки (НУФС, Т1, 1981: 316);

– *dazu gehört mehr als Brot essen* – це не смішки (НУФС, Т1, 1981: 124);

– *oft kommt die Brühe teuer als das Fleisch* – шкура вичинки не варта (НУФС, Т1, 1981: 126);

– *ein Mensch wie fünf auf ein Lot gehen* – звичайнісінька людина (НУФС, Т2, 1981: 32);

– *frech wie die Laus im Grind* – нахаба з нахаб (НУФС, Т1, 1981: 222);

– *sich wie ein Lauffeur verbreiten* – поширюватися зі швидкістю блискавки (НУФС, Т2, 1981: 12);

У деяких прикладах предметом порівняння виступає абстрактна категорія:

– *wie der Blitz aus heiterem Himmel* – як грім з ясного неба (НУФС, Т1, 1981: 336);

– *leben wie der Herr Gott in Frankreich* – жити, як у Бога за пазухою (НУФС, Т1, 1981: 276);

– *j-d sieht aus wie Tod* – виглядати як смерть (НУФС, Т1, 1981: 329);

– *eher schätzt man das Gute nicht als bis man es verlor* – *що маємо – не дбаємо, втративши – плачемо* (НУФС, Т1, 1981: 289);

– *es flog ein Gänschen überm Rhein und kam als Glickgack wieder heim* – *ворона й за море літала та все чорна вертала* (НУФС, Т1, 1981: 237);

– *der Habich ist mir lieber als der Hättich* – *краще нині горобець, як завтра голубець* (НУФС, Т1, 1981: 293);

– *das Kücken will klüger sein als die Henne* – *яйця курку не вчать* (НУФС, Т1, 1981: 413);

– *Glück und Gas, wie leicht bricht das* – *щастю не вір* (НУФС, Т1, 1981: 273);

– *wie ihn Gott geschaffen hat* – *голий, в чому мати народила* (НУФС, Т1, 1981: 276);

– *man wird alt wie 'ne Kuh und lernt noch immer was dazu* – *вік живи – вік учись* (НУФС, Т1, 1981: 414);

Стійкі порівняння можуть бути розширені завдяки додаванню:

а) Означення до порівняльного слова:

– *j-d sieht wie ein wandendes Gerippe* – *виглядати як скелет* (НУФС, Т1, 1981: 258);

– *wie ein geölter Blitz* – *швидко, одна нога тут друга там* (НУФС, Т1, 1981: 110);

– *etwas wie saueres Bier ausbieten* – *намагатися збути з рук щось недоброякісне* (НУФС, Т1, 1981: 101);

– *wie eine bleierne Ente schwimmen* – *плавати як сокира* (НУФС, Т1, 1981: 179);

– *wie im Fieber sprechen* – *марити наяву* (НУФС, Т1, 1981: 208);

б) Обставини:

– *leben wie Made in Speck* – *купатися як сир у маслі* (НУФС, Т2, 1981: 38);

– *sich benehmen wie ein Elefant im Porzellanladen* – *поводитися як слон у посудній крамниці* (НУФС, Т2, 1981: 112);

– *ein Narr kann en einer Stunde mehr fragen, als zehn Weise in einem Jahr beantworten können* – *один дурень за годину запитає більше ніж десять мудреців зможуть відповісти* (НУФС, Т2, 1981: 71);

– *so sicher wie das Amen in der Kirche* – *як нути дати* (НУФС, Т1, 1981: 29);

– *es liegt wie ein Alp auf der Brust* – *що-н. гнітить кого-н.* (НУФС, Т1, 1981: 27);

– *wie Butter an der Sonne bestehen* – *зовсім розгубитися* (НУФС, Т1, 1981: 132);

– *sich abmühen wie der Fisch auf dem Trocknen* – *як риба на березі* (НУФС, Т1, 1981: 213);

– *wie vom Donner gerührt* – *як громом прибитий* (НУФС, Т1, 1981: 152).

Таким чином нами була визначена структура КФО, яка представлена чотирма класами: Adj + Konj + S, S + Konj + S, V + Konj + S та порівняння у вигляді речення.

Висновки. Комплексний аналіз КФО сучасної німецької мови як однієї з мікросистем німецької фразеології дозволив вивчити структурні елементи цих одиниць, які є ключем до розуміння фразеологічного порівняння як мовного явища, наділеного специфічною структурою і своєрідною семантикою. КФО – це структурно-семантині утворення, яким притаманні властивості вільно організованих словосполучень і речень, але водночас стабільність синтаксичної структури та лексичного порівняння. Порівняльні фразеологізми функціонально спрямовані на пізнання об'єктивного світу за допомогою зіставлення предметів, процесів та являють собою внутрішньо організовану систему понятєвих, емоційних структур, взаємодія яких сприяє творенню фразеологічної картини світу. У компаративних фразеологізмах певні властивості чи предмети позначаються за допомогою порівняльної групи або порівняльного підрядного речення, що вводиться сполучниками *wie* або *als*. Характерною для КФО є фіксована сполучуваність порівняльної частини з певним колом слів – прикметниками, іменниками і дієсловами. КФО властиве виконання в мовленні емоційно-експресивної функції, адже порівняння слугують засобами створення яскравих емоційних та експресивних описових властивостей людини, предметів, явищ. Аналіз КФО за семантичним фактором продемонстрував, що найбільшу групу складають фразеологізми, що надають характеристику людини. За синтаксичною будовою серед досліджуваних ФО переважає структура V+Konj+S (дієслово + порівняльний сполучник + іменник). Актуалізація значення КФО сприяла вивченню найменш вловимих семантичних відтінків фразеологічних порівнянь, які реалізуються лише при їх вживанні в мовленні. Більшість цих одиниць вживаються для іронічної, жартівливої чи різко негативної характеристики властивостей та якостей суб'єкта, мають широку розгалужену систему відношень, від якої залежить їх різноманітні компаративні значення.

Перспективним є подальше вивчення КФО у молодіжному сленгу сучасної німецької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології: монографія. Харків: Вища школа, 1987. 135 с.
2. Мойсеєнко Л.А. Теоретико-методологічні засади досліджень фразеологічних одиниць. Міжнародна школа україністики НАНУ. Київ. 2013. С. 159–162.
3. Овсієнко Л.О. Пейоративний аспект семантики фразеологічних одиниць сучасної

німецької мови. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія «Філологічна»*. Вип 51. 2015. С. 275–277.

4. Овсієнко Л.О. Фразеологізми з оцінним компонентом значення у німецькомовному художньому тексті. *Українські студії в європейському контексті: Зб. наук. пр.* 2021. № 3. С. 259–263.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. НУФС: Німецько-український фразеологічний словник : у 2-х т. / [укад. В. І. Гавриш, О. П. Пророченко]. Київ : Радянська школа, 1981. Т. I. А–К. 416 с.
2. НУФС: Німецько-український фразеологічний словник : у 2-х т. / [укад. В. І. Гавриш, О. П. Пророченко]. Київ : Радянська школа, 1981. Т. II. L–Z. 382 с.